

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de 'Leeswijzer profielen Natura 2000 versie 2026', waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

A246 Boomleeuwerik (*Lullula arborea*)

A. Algemeen

1. Kenschets

1.1 Beschrijving

De boomleeuwerik is een vrij kleine zangvogel (13,5-15 cm) met gedrongen formaat, wat in de vlucht wordt benadrukt door de zeer korte staart en brede vleugels. De bruine bovendelen zijn vrij contrastrijk gestreept, de onderdelen zijn wit met zwarte lengtestreepjes op de borst. Opvallend zijn de brede witte wenkbrauwstrepen. Karakteristiek is de fraaie jodelende zang die meestal in de zangvlucht of zittend in een boomtop ten gehore wordt gebracht. De Nederlandse broedpopulatie behoort tot de ondersoort *Lullula arborea arborea*. De boomleeuwerik is een trekvogel die overwintert in Zuidwest-Europa.



Bron: Saxifraga – Kees van Berkel

Nederlandse broedvogels keren vanaf half februari terug uit de overwinteringsgebieden en half september zijn vermoedelijk veel broedvogels weer vertrokken uit Nederland.

1.2 Relatief belang binnen Europa

De boomleeuwerik broedt in grote delen van Europa, met uitzondering van de meest westelijke (IJsland, Ierland) en noordelijke delen (in Fenno-Scandinavië beperkt tot uiterste zuiden van Noorwegen, Zweden en Finland). De Europese broedpopulatie (exclusief Rusland) van de boomleeuwerik wordt geschat op 2.110.000-4.490.000 paren. De broedpopulatie in de Europese Unie omvat naar schatting 1.580.000-3.030.000 paren. Het aandeel van de Nederlandse broedpopulatie binnen zowel Europa (exclusief Rusland) als de Europese Unie is minder dan 1%.

1.3 Aandeel van populatie in Vogelrichtlijngebieden

De broedpopulatie van de boomleeuwerik omvatte naar schatting gemiddeld 5.900 paren in de periode 2016-2021, waarvan zich ca. 40% in Vogelrichtlijngebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort bevond. Zie paragraaf 4 voor meer informatie over het huidige voorkomen. Zie [de soortpagina op natura2000.nl](https://soortpagina.op.natura2000.nl) voor een overzicht van de gebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort.

B. Bescherming

2. Status

Boomleeuwerik *Lullula arborea* (A246). Genoemd in bijlage I van de Vogelrichtlijn (sinds 1985). Voor Vogelrichtlijngebieden in Nederland relevant als broedvogel.

3. Ecologie

3.1 Algemene beschrijving leefgebied

Boomleeuweriken broeden nagenoeg uitsluitend op droge, zandige bodems met een schaarse begroeiing en verspreide opslag van bomen of struiken. Dergelijke broedplekken worden vooral gevonden op heidevelden, zandverstuivingen, schrale duinen en brandvlaktes en heel plaatselijk ook zandige akkers en bermen. Enige landschappelijke structuur is gewenst; aaneengesloten eenvormige lage vegetaties, waaronder boomloze heidevelden, zijn ongeschikt. Bomen dienen als zang- en uitkijkpost. Het territorium is relatief groot voor een zangvogel en zelden kleiner dan 3 ha. Dit hangt vermoedelijk samen met de heterogene vegetatiesamenstelling, waardoor maar een deel van het oppervlak effectief benut kan worden. De soort foerageert in korte vegetaties en op onbegroeide plekken tot ca. 200 meter van de nestplaats. Het gaat altijd om delen van het leefgebied met een poreuze, schraal begroeide bodem die snel opdroogt en opwarmt. In landbouwgebieden en heideterreinen kunnen (ook) brede zandpaden dienen als voedselbiotoop. De eileg vindt plaats van eind maart tot half juni, met een piek eind maart en april. Boomleeuweriken hebben twee broedsels per jaar, met per legsel meestal 3-6 eieren.

3.2 Broedecologie

De boomleeuwerik nestelt op halfopen heidevelden met wat opslag of boomgroei, in door haarmossen vastgelegde randen van zandverstuivingen, niet te kleine kapvlakten (minimaal enkele hectares) met bosaanplant tot 5-6 jaar oud (optimaal is 3-4 jaar), recente brandvlaktes en zandige duinheiden. In veel mindere mate en heel lokaal wordt, vooral in Zuidoost-Nederland, bouwland bezet in kleinschalig landschap met boomsingels, zandwegen en schrale bermen. Het nest bestaat uit een kuiltje op de grond, vaak tegen een vegetatiepol aan en doorgaans hooguit enkele tientallen meters van een eerste boom.

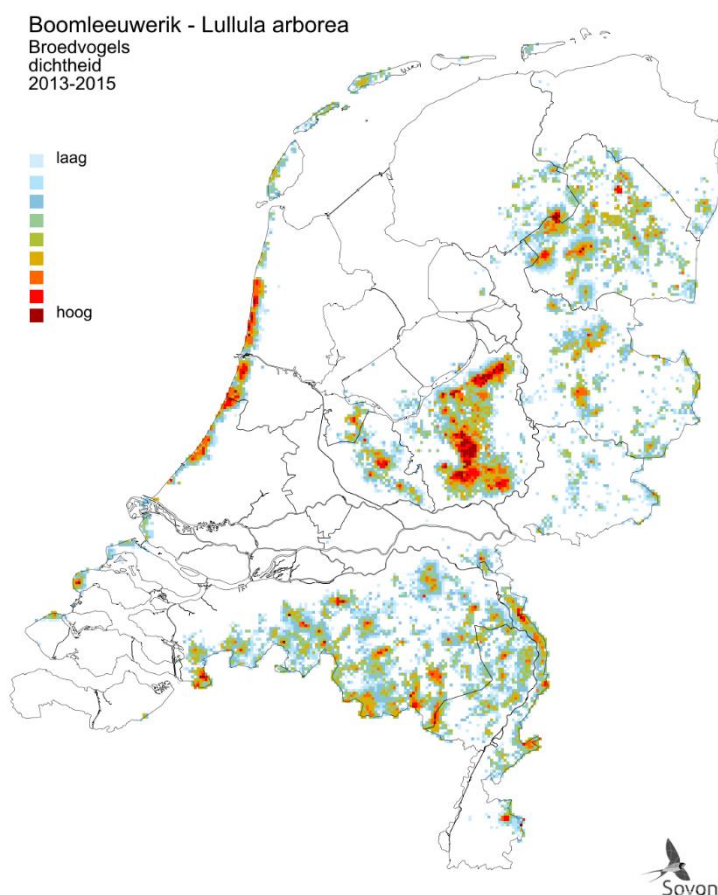
3.3 Voedsel

Het voedsel bestaat overwegend uit insecten, vooral rupsen, snuitkevers, miljoenpoten, sprinkhanen, vliegen en spinnen. Daarbuiten eten ze ook zaden. De jongen worden grootgebracht met vooral rupsen, snuitkevers en sprinkhanen.

C. Voorkomen, Staat van Instandhouding, drukfactoren en maatregelen

4. Huidig voorkomen

De Nederlandse broedpopulatie van de boomleeuwerik omvatte naar schatting 5.100-8.000 paren in de periode 2018-2023. Het verspreidingsgebied van de boomleeuwerik is vrijwel beperkt tot de oostelijke zandgronden en de duinstreek. Op de oostelijke zandgronden vormt de Veluwe het belangrijkste bolwerk. Kleinere concentraties bevinden zich in de grotere bos- en heidegebieden in Drenthe, de Sallandse en Utrechtse Heuvelrug, Limburg en Noord-Brabant. Op de Veluwe zijn de dichtheden hoger dan op de heidevelden elders in het land. In het westen wordt de soort vooral aangetroffen in de duinstreek tussen Camperduin en Den Haag, met meer geïsoleerde vestigingen in de duinen verder zuidelijk en op de Waddeneilanden. Voor meer verspreidingsinformatie wordt verwezen naar de [soortpagina van Sovon](#).



Verspreiding van de boomleeuwerik als broedvogel in de periode 2013-2015. Weergegeven is de relatieve dichtheid per vierkante kilometer.

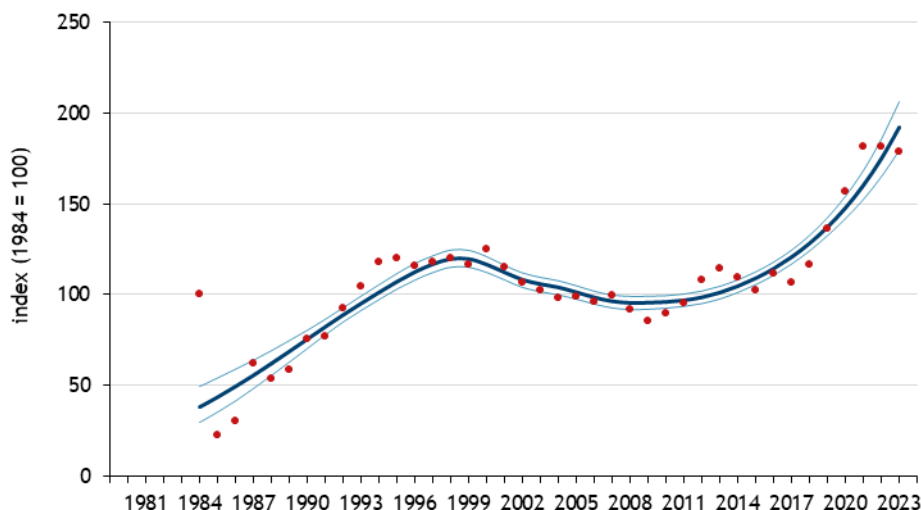
5. Beoordeling landelijke Staat van Instandhouding

5.1 Trends en ontwikkelingen

De landelijke trend van de boomleeuwerik als broedvogel laat zowel op de lange termijn (1990-2023) als de korte termijn (2012-2023) een matige toename zien.

De boomleeuwerik was een schaarse broedvogel van de oostelijke zandgronden tot ver in de 19^e eeuw. In de 20^e eeuw vestigde de soort zich eerst in de duinstreek, alvorens uit te breiden over de zandgronden (Vogel 2018). Mogelijk had dit te maken met bebossing van voorheen, boomloze heidevelden. De toename vanaf de jaren zeventig is in eerste instantie toe te schrijven aan herbeziging van en verdichting in optimale habitats als zandverstuivingen en schrale heidevelden, naast kolonisatie van grote storm- en brandvlaktes in bossen. Gunstig heidebeheer heeft een verdere toename mogelijk gemaakt (Bijlsma et al 2001). Vanaf de eeuwwisseling bleef de

landelijke aantalsontwikkeling grotendeels stabiel, recent is weer een toename zichtbaar. Ondanks dat het de soort landelijk gezien voor de wind gaat zijn er grote regionale verschillen in de aantalsontwikkeling te zien. Zo nam het broedareaal en de dichtheid aan boomleeuweriken toe in de duinen en op de Waddeneilanden, mogelijk door gunstig terreinbeheer voor deze soort (van Oosten *et al.* 2012). In natuurgebieden, zoals op de Veluwe, en in cultuurland (Noord-Brabant, Limburg) nemen de dichtheden juist af. Mogelijke factoren hiervoor zijn vermessing en verzuring waardoor de voedselsituatie veranderd, toename in recreatiedruk, bosbeheer (kleinere kapvlakten) en intensief schapenbegrazing op lokale schaal (Bijlsma 2006, Vermeersch *et al.* 2012, Bobbink *et al.* 2017). Voor meer trendinformatie wordt verwezen naar de [soortpagina van Sovon](#).



Aantalsontwikkeling van de boomleeuwerik als broedvogel. Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie (rode punten), de trendlijn (donkergekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijnen).

5.2 Beoordelingsaspecten Staat van Instandhouding 2022¹

i. Verspreidingsgebied: gunstig

De omvang van het verspreidingsgebied van de boomleeuwerik is verruimd in vergelijking met de grootte in de atlasperiode in 1973-1977, waardoor het aspect verspreidingsgebied als 'gunstig' kan worden beoordeeld. De soort vestigde zich in eerste instantie alleen in de duinstreek (rond 1900) en sindsdien heeft de populatie zich geleidelijk verspreid over de zandgronden (Vogel 2018).

ii. Populatie: gunstig

De populatieomvang in de periode 2015-2020 bevond zich ruim boven een gunstig niveau voor de populatie. In combinatie met een matige toename van de aantallen op de lange termijn (1990-2020) leidt dit tot een gunstige beoordeling van het aspect populatie.

iii. Leefgebied: gunstig

Het leefgebied is in voldoende omvang en kwaliteit aanwezig.

iv. Toekomstperspectief: gunstig

De matige toename in aantallen op de korte termijn (2009-2020) en de afwezigheid van grote knelpunten leiden ertoe dat het toekomstperspectief als 'gunstig' is beoordeeld.

¹ Voor een uitgebreide toelichting van de beoordeling van de Staat van Instandhouding in 2022 wordt verwezen naar de bouwsteen (Sovon 2024) en Vogel *et al.* (2021).

5.3 Landelijke Staat van Instandhouding

De Staat van Instandhouding (SvI) van de boomleeuwerik als broedvogel is in 2022 als gunstig beoordeeld (Sovon 2024). De eerdere SvI beoordelingen zijn in dit document opgenomen zodat zichtbaar is hoe deze over de jaren heen veranderd is².

Aspect	1981	2004	2015	2022
Verspreidingsgebied	matig ongunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Populatie	zeer ongunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Leefgebied	onbekend	gunstig	gunstig	gunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Beoordeling SvI	zeer ongunstig	gunstig	gunstig	gunstig

5.4 Landelijke instandhoudingsdoelstelling

Behoud van de omvang en van de kwaliteit van het leefgebied met een draagkracht voor het behoud van een populatie van ten minste 3.600 broedparen (ministerie van LNVN 2026).

6. Drukfactoren

- *Vermesting*: een groot deel van het leefgebied van de boomleeuwerik als broedvogel is gevoelig voor stikstofdepositie, doordat verruiging van korte, open graslanden en heidevegetaties kan leiden tot een afname van het aantal aanwezige prooien (Nijssen *et al.* 2019).
- *Verzuring*: wellicht speelt ook het indirecte effect van verzuring op de plantkwaliteit en daarmee de afname van dichtheden en lichaamsgrootte van prooidieren een rol, vooral op de van oorsprong meest voedselarme en zwakgebufferde bodems (Nijssen *et al.* 2019).
- *Verstoring door aanwezigheid*: hoewel niet schuw, en soms broedend in drukbezochte gebieden, is de boomleeuwerik aantoonbaar gevoelig voor recreatie, waaronder ook wandelen en fietsen op paden (Nijssen *et al.* 2019, Krijgsveld *et al.* 2022). Uit onderzoek blijkt dat het nestsucces op de Veluwe aanmerkelijk lager ligt in opengestelde gebieden dan in voor wandelaars gesloten gebieden (Bijlsma 2006). Niet zozeer het aantal recreanten als wel het oppervlak waarover de recreanten zich verspreiden vormen een belangrijke factor van verstoring. Gebieden worden gemeden en/of de reeds aanwezige nesten worden langer verlaten waardoor de predatiekans toeneemt (Nijssen *et al.* 2019). Schekkerman (2022) onderzocht de aanwezigheid van onder meer boomleeuwerikterritoria in relatie tot de ligging van fietspaden en enkele onverharde paden in het Noord-Hollands Duinreservaat. Hij vond geen aanwijzingen voor het mijden van de paden door de soort.
- *Verstoring door infrastructuur*: autoverkeer op rijkswegen heeft een merkbaar negatief effect op de vestiging (niet bekend waardoor, waarschijnlijk door geluidsbelasting) (Nijssen *et al.* 2019).
- *Natuur- en landschapsbeheer*: Vlaams meerjarig onderzoek heeft uitgewezen dat boomleeuweriken in de door schapenkuddes begraasde heiden minder jongen grootbrengen dan in niet-begraasde stukken. De soort komt er wel tot broeden, maar vanaf begin mei - wanneer de schapen op het terrein worden gebracht - is het broedsucces significant lager dan in niet-begraasde delen (Vermeersch *et al.* 2012). Het bevestigt eerdere bevindingen in Nederland. Daarnaast kunnen veranderingen in bosbeheer die leiden tot een afname van grote open plekken zoals kapvlakten mogelijk een negatief effect hebben (Nijssen *et al.* 2019, Vogel 2018).

Invloeden van buiten Nederland

Voor zover bekend zijn er op dit moment geen belangrijke omstandigheden in het buitenland van invloed op de broedpopulatie van de boomleeuwerik in Nederland. Door klimaatverandering lijkt het broedareaal van de soort iets naar Noordwest-Europa op te schuiven, zoals Fenno-Scandinavië en Engeland (Keller *et al.* 2020).

²Nieuwere beoordelingen van de Staat van Instandhouding zijn niet altijd één op één te vergelijken met eerdere beoordelingen door verschillen in de systematiek (ministerie van LNVN 2006, Foppen *et al.* 2016, Vogel *et al.* 2021).

7. Maatregelen voor beheer, herstel en uitbreiding

Hieronder worden aanbevolen maatregelen genoemd ten behoeve van de soort.

- De boomleeuwerik zoekt naar voedsel in korte vegetaties en op onbegroeide plekken op een poreuze, schraal begroeide bodem die snel opdroogt en opwarmt. Positieve effecten worden dan ook verwacht van het openen van de bodem om actieve verstuiwing te krijgen (plaggen van bodem bij dichte vegetatie, dan wel eggen en zeven van pioniervegetaties), het openen van het landschap (kappen van bossen aan randen van stuifzand en verwijderen van opslag) en het openen van gesloten vegetatielagen in heide- en stuifzandgebieden. Ook het chopperen en branden van verruigde vegetaties hebben waarschijnlijk een positief effect, mits gevolgd door begrazing. Begrazingsbeheer dient gefaseerd te worden in tijd en ruimte, zodat belangrijke broedgebieden niet intensief (met schaapskuddes) worden begraaasd in het broedseizoen (Nijssen *et al.* 2019).
- Het is van belang dat de rust in gebieden waar boomleeuweriken broeden gewaarborgd blijft. Hiervoor kunnen gebieden deels worden afgesloten of recreatieluw gemaakt. Vaste paden zijn van belang, met een lage padendichtheid. Struinen, loslopende honden en mountainbiken door broedbiotoop leiden tot extra predatierisico's van nesten, lagere broeddichtheden en verstoring van rustende individuen. Over het algemeen wordt bij recreatie een bufferzone van minimaal 100 meter geadviseerd, al kan de situatie tussen locaties verschillen (Krijgsveld *et al.* 2022).
- Van het aanleggen van akkers in droge heide wordt verwacht dat dit ook voor de boomleeuwerik de kwaliteit van het leefgebied verbeterd (Nijssen *et al.* 2019).

Onderscheid in maatregelen gericht op regulier beheer (instandhouding), preventie of herstel (aanvullende maatregelen om verslechtering te voorkomen of terug te draaien) en/of uitbreiding van leefgebied. Zie de tekst hierboven voor de volledige beschrijving van de maatregelen.

Maatregel	Regulier beheer	Preventie of herstel	Uitbreiding
Creëren openheid in de bodem en het landschap	x	x	x
Waarborgen voldoende rust		x	
Aanleg akkers in droge heide			x

8. Bronnen

- Bijlsma R.G., Lensink R. & Post F. 1985. De Boomleeuwerik *Lullula arborea* als broedvogel in Nederland in 1970-84. *Limosa* 58: 89-96.
- Bijlsma R.G., van Dijk A.J., Hustings F., Lensink R. & Post F. 1988. Strengere winters en schommelingen in de stand van de Boomleeuwerik *Lullula arborea* in Nederland: een verband? *Limosa* 61: 91-95.
- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C. J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Bijlsma R.G. 2006. Effecten van menselijke verstoring op grondbroedende vogels van Planken Wambuis. *De Levende Natuur* 107: 191-198.
- Bobbink R., Bergsma H.L.T., den Ouden J. & Weijters M.J. 2017. Na het zuur geen zoet? Bodemverzuring in droog zandlandschap blijvend probleem. *Landschap* 34: 61-69.
- Foppen R., van Roomen M., van den Bremer L. & Noordhuis R. 2016. De ecologische haalbaarheid van de Natura 2000 instandhoudingsdoelen voor vogels. Sovon-rapport 2016/51. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Kleunen A., van Roomen M., Janssen J.A.M., Kuiters A.T., van Winden E., Boele A., Schmidt A.M. & van Vreeswijk T. 2017. Advies over correcties en bijstellingen van Natura 2000-doelen; Achtergronddocument bij het rapport Advies over de Natura 2000 doelensystematiek en Natura 2000-doelen. Rapport 2779C. Sovon-rapport 2016/27. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanese P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M. V., Bauer H.-G. & Foppen R. P. B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- Krijgsveld K.L., Klaassen B. & van der Winden J. 2022. Verstoring van vogels door recreatie. Literatuurstudie van verstoringsevoeligheid en overzicht van maatregelen. Deel 1 hoofdrapport & deel 2 soortbesprekingen. Uitgave Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Mallord J.W., Dolman P.M., Brown A. & Sutherland W.J. 2007. Nest-site characteristics of Woodlarks *Lullula arborea* breeding on heathlands in southern England: are there consequences for nest survival and productivity? *Bird Study* 54: 307-314.
- Ministerie van LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- Ministerie van LNVN. 2026. Natura 2000 Doelendocument 2026; vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000-habitattypen en -soorten. Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur. Den Haag.
- Nijssen M., Versluijs R., van den Bremer L. & Sierdsema H. 2019. Soortenherstelprogramma beheerplan Natura 2000 Veluwe: Ecologisch profiel en analyse knelpunten vogelsoorten. Sovon-rapport 2019/76. Stichting Bargerveen & Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Oosten H., Kooijman A., van Turnhout C., Dekker J., van den Burg A. & Nijssen M. 2012. Begrazingsbeheer in relatie tot herstel van faunagemeenschappen in de duinen. Eindrapportage 1e fase 2009-2011. OBN, Den Haag.
- Schekkerman H. 2022. Verstoringsonderzoek aan duinvogels langs de Woudweg in het Noordhollands Duinreservaat in 2021 - 2022. Sovon-rapport 2022/23. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Sierdsema H., van Diermen J., Aarts B., van den Bremer L. & van Kleunen A. 2008. Factsheets van broedvogels in de Natura 2000-gebieden van Gelderland. SOVON-onderzoeksrapport 2008/14. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Vermeersch G., Slootmaekers D., T'Jolyn F. & de Bruyn L. 2012. Grondbroeders en begrazing in heidegebieden. Bevindingen van het veldseizoen 2011 en eerste resultaten van 2012. *Vogelnieuws* 18: 8-11.
- Vogel R. 2018. Boomleeuwerik *Lullula arborea*. Pp. 424-425 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Vogel R., Foppen R., van den Bremer L., van Turnhout C.A.M. & van Roomen M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Vogel R., Zoetebier D., van Winden E., Sierdsema H., Foppen R. & van den Bremer L. 2024. Geactualiseerd landelijk overzicht van vogelsoorten met concentraties van (inter)nationaal belang. Sovon-rapport 2024/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Geraadpleegde websites

- Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2024. Bouwsteen Boomleeuwerik broedvogel. <https://stats.sovon.nl/pub/publicatie/22042>. Geraadpleegd op 26/03/2025.